

Edin Radušić, „*BOSNIAN HORRORS*“. *Antiturski narativi o Bosni u britanskom javnom diskursu i njihove političke posljedice 1875-1878*. Sarajevo: Udruženje za modernu historiju, 2019. 229 str.

Bosanskohercegovački historičar Edin Radušić objavio je 2013. svoju prvu knjigu *Bosna i Hercegovina u britanskoj politici od 1857. do 1878. godine*. U ovoj knjizi autor je jezikom historičara, bez suvišnih poopćavanja, ne ispoljavajući naklonosti bilo koje vrste, objektivno i odgovorno, opisao i objasnio karakter britanske politike prema Bosni i Hercegovini u navedenom razdoblju, u djelu koje se može smatrati vrijednim prilogom boljem poznavanju ne samo bosanske, britanske i osmanske, već i ukupne evropske historije Novog vijeka. Nova Radušićeva knjiga pod naslovom „*BOSNIAN HORRORS*“. *Antiturski narativi o Bosni u britanskom javnom diskursu i njihove političke posljedice 1875-1878*. nastala je kao posljedica užeg tematskog fokusiranja Edina Radušića na kontekst, sadržaj i posljedice antiturskog narativa u britanskom javnom diskursu za vrijeme Velike istočne krize i nju bi, u cilju potpunijeg razumijevanja, trebalo posmatrati u komplementarnosti sa navedenom, ranije objavljenom knjigom, makar je knjiga „*BOSNIAN HORRORS*“, nedvojbeno, zasebno naučno-historijsko ostvarenje. Riječ je o djelu koje ne zadire samo u partikularnosti onoga što bi se moglo označiti upotrebom, odnosno zloupotrebom ideja i interpretacija u oblikovanju britanske istočne politike, nego se dotiče, izravno i neizravno, i utjecaja i važnosti javnog mnijenja u formiranju evropske politike, kao i značenja i smisla tzv. humanitarne intervencije u načinima rješavanja kriza koje su u percepcijama velikih sila XIX stoljeća dobile međunarodni značaj. Ipak, kako se djelo jednog autora najbolje razumijeva u punini njegovog naučnog i spisateljskog opusa, smatram važnim i korisnim ukazati da je ova knjiga nastala nakon višegodišnjeg autorovog plodonosnog bavljenja temama Bosne i Hercegovine u britanskim izvorima, britanskim pogledima na osmansku Bosnu i njeno stanovništvo, britanskom ulogom na Berlinskom kongresu i drugim pitanjima u čijem su središtu Bosna i Hercegovina, Velika Britanija, Osmansko carstvo i Istočno pitanje. Taj autorov rad je rezultirao brojnim člancima u domaćim i međunarodnim publikacijama, od kojih je samo manji broj naveden u popisu literature njegove knjige „*BOSNIAN HORRORS*“. Ovdje bih skrenuo pažnju samo na dva Edinova članka koja pomažu potpunijem uvidu u sadržajne horizonte nove Radušićeve knjige. Prvi je njegov članak „*Narodi u Bosni i Hercegovini se mrze stoljećima!? – Kako je sve počelo?*“, objavljen u okviru projekta *The Shared History – zbornik Mitovi i stereotipi nacionalizma i komunizma na prostoru bivše Jugoslavije* (Novi Sad, 2008), a drugi njegov članak „*Bošnjački identitet u 19. stoljeću*“, objavljen u zagrebačkoj *Bošnjačkoj pismohrani* svezak 11, 2012. godine. U prvom članku on je argumentirano pokazao da su britanski konzularni izvještaji iz osmanske Bosne govorili o, uglavnom, dobrim odnosima između muslimana i kršćana u Bosni i da je navodna mržnja između jednih i drugih zapravo stereotip kojeg je proizvelo evropsko javno mnijenje, uključujući britansko, u godinama nakon Krimskog rata. U drugom članku Edin Radušić je ukazao na važnost stavova britanskih zvaničnika o etničkom porijeklu i identitetu bosanskog stanovništva uoči Berlinskog kongresa u smislu priznavanja prava svih Bošnjaka/Bosanaca bez obzira na vjerske razlike, što je, imajući u vidu važnu ulogu Velike Britanije u međunarodnim odnosima XIX stoljeća, utjecalo na karakter odluka Berlinskog kongresa u pravcu očuvanja

bosanskohercegovačke kulturne i religijske raznolikosti za vrijeme austrougarske uprave (1878-1918). Držim da je Edin Radušić ovim člancima, kao i njegovim kasnijim radovima i knjigama, vjerodostojno oslikao stvarni profil britanske politike prema Osmanskom carstvu i Bosanskom vilajetu, uključujući njene pozitivne i negativne strane, njeno lice i naličje, prepoznajući i prateći slojevitosti u pristupima i dinamiku promjena od tradicionalne politike očuvanja *statusa quo* do podrške austrougarskim aspiracijama prema Bosni i Hercegovini na temeljima negativne percepcije osmanske administracije kao nasilničke i nespremne na reforme u pravcu građanske ravnopravnosti muslimana i kršćana. Nova Radušićeva knjiga konkretnije istražuje pojavu i širenje narativa koji su bili u funkciji legitimizacije političke preorijentacije Velike Britanije od – kako je autor plastično opisao tu preorijentaciju u svojoj prethodnoj knjizi – zaštitnice do sudije, odnosno od države koja je insistirala na teritorijalnom integritetu Osmanskog carstva do države koja je odigrala možda i ključnu ulogu u dodjeli Bosne i Hercegovine na upravljanje Austro-Ugarskoj monarhiji.

U svojoj novoj knjizi Edin Radušić detaljno istražuje i eksplicira artikulaciju protuosmanskog diskursa čija je središnja figura liberalni političar i višegodišnji britanski premijer William Gladstone, koji je zajedno sa drugim autorima, novinarima, putopiscima, pamfletistima, iskoristio britansku štampu i britansko javno mnijenje kao oruđe pritiska na konzervativnu britansku vladu da uskrati podršku Turcima Osmanlijama u Bosni i Hercegovini i Bugarskoj i doprinese što bržem okončanju neposredne osmanske vlasti u ovim zemljama. Kada je započeo ustanak u ovim zemljama 1875. i 1876. ovi antiturski krugovi, ponajprije potaknuti bestijalnošću koju su ispoljili osmanski bašibozuci u gušenju ustanka u Bugarskoj, pokrenuli su najširu kampanju demonizacije Turaka i vladajućih muslimanskih slojeva osmanskog društva, pomjerajući se od puke kritike zbog neuspjeha reformi ka optužbi da su Turci i muslimani nepopravljivi nasilnici koji su spremni svoje žrtve nabijati na kolac i izlagati ih svakovrsnim patnjama, teroru i ugnjetavanju. Kada se čita Radušićeva izuzetno podrobna i sadržajna parafraza glavnih tekstova u kojima se zastupa ovaj antiturski narativ, jedina riječ koja se nameće u opisu njihove utemeljenosti i pozadine jeste – manipulacija, ciljana ili ne, jer njihovi autori nisu bili opterećeni pitanjem činjenične osnovanosti svojih tvrdnji i opisa, niti su ih zanimali objektivni razlozi sporog zaživljavanja reformi, kao i stvarni ekonomski i društveni problemi koji su stajali u pozadini općenito teškog socijalnog stanja kršćanskog stanovništva u osmanskoj Bosni i Bugarskoj. No, Radušić je smatrao primjerenim smjestiti navedeni antiturski diskurs u okvire rasprostranjenih interpretativnih paradigmi orijentalizma, osmanizma i balkanizma, te ih opisati kao monoperspektivne poglede u kojim je krivac bio *a priori* određen i poznat.

Tokom čitanja knjige autora ovih redova je posebno intrigiralo pitanje realne pozadine i stvarnih uzroka antiturskog diskursa u britanskom javnom mnijenju: koliko je u tom diskursu bilo simpatije i brige za jad i bijedu običnog bosanskog seljaka, a koliko zakulisanih težnji u pravcu ostvarenja određenih geo-političkih, političko-stranačkih, ideoloških, ekonomskih i drugih interesno obojenih ciljeva? Edin Radušić, razumljivo, nije bio spreman donositi sudove o pitanjima o kojim nije raspolagao dostatnim obavijestima, makar je na str. 104 zaključio da je Gladstone u njegovoj antiturskoj kampanji „vidio prostor za preuzimanje vođstva među britanskim liberalima, ali i

preuzimanje vlasti u Velikoj Britaniji“. Ovdje, zapravo, ulazimo u prostor koji izmiče historiografskom uvidu, a, opet, u neku ruku je od suštinske važnosti za relevantne historiografske zaključke: gdje su granice filantropskom diskursu u javnom prostoru, dokle seže humanistički narativ, a gdje počinje neobuzdana aspiracija i interes? Validan odgovor, u svakom konkretnom slučaju, nije jednostavno dati. Bilo bi isuviše pojednostavljeno odbaciti svako pozivanje na humane razloge u politici kao demagogiju u svrhu maskiranja stvarnih motiva i interesa. No, isto tako bi bilo naivno uzimati ozbiljnim svaki humanistički diskurs u javnom prostoru, neovisno ko su akteri njegove promocije, i zanemariti njegove legitimizacijske i instrumentalističke dimenzije. Edin Radušić je itekako bio svjestan ovih ograničenja te se uglavnom, koristeći se analizom diskursa i impliciranih poruka predmetnih tekstova, zadovoljio ukazivanjem na jednostranosti i poopćavanje te religijski uslovljeni humanizam koji, istina, ne obeskrjepljuju, ali svakako bacaju ozbiljnu sumnju u vjerodostojnost humanističke naravi kampanje glavnih nositelja antiturskog diskursa u Velikoj Britaniji sedamdesetih godina XIX stoljeća. Na tragu ovih dilema je i još jedno provocirajuće pitanje koje je autor, posredno, svojom knjigom otvorio, a to je stvarna pozadina i narav tzv. humanitarnih intervencija velikih sila: iz kojih razloga, pod kojim i kakvim okolnostima, su velike evropske sile bile spremne vojno intervenirati u nekoj zemlji kako bi ostvarile, kako su isticale, određene humane i civilizatorske ciljeve? U konačnici, stvarni smisao britanskih antiturskih narativa i pratećih humanitarnih intervencija trebalo bi sagledati u kontekstu ukupnih učinaka kolonijalne politike Velike Britanije kao imperijalne sile, kako civilizatorskih, tako i onih nasilničkih, pokazujući svoja proturječna ishodišta u tegobama preživljavanja i borbe za slobodu miliona ljudi kojim je upravljalo Britansko carstvo u XX stoljeću, kao i u postkolonijalnoj stvarnosti zemalja koje i danas osjećaju posljedice britanske kolonijalne uprave u njihovim društvima, ekonomijama i identitetu.

Svakako je važno spomenuti da je i ova Radušićeva knjiga zasnovana na veoma bogatoj arhivskoj građi, iznimno raznovrsnoj štampi i relevantnim knjigama i člancima. Obzirom na način kako Radušić pristupa odabranim temama, izražavam nadu da će autor svoju istraživačku lupu usmjeriti na neka druga slabo rasvijetljena područja bosanskohercegovačke i šire evropske historije.

Adnan Jahić